

Nr 313.

Av herr **Tamm m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.*

I proposition nr 236 har Kungl. Maj:t förelagt riksdagen förslag om ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 om expropriation. Förslaget innebär synnerligen långtgående avvikelser från de principer, som hittills följts i den svenska jordlagstiftningen, i det att tvångsavhändande av mark medges för bildandet av egnahem eller mindre jordbruk eller för stärkandet av ofullständiga jordbruk.

Man måste ställa sig ytterst betänksam mot införandet av dylika principer i vår jordlagstiftning. Visserligen medger redan den s. k. ensittarelagen expropriation i jordbrukssyfte, men ensittarelagen avser dock ett bestämt antal fall med helt specifika förutsättningar. Endast om jordägaren tillåtit, att en brukare å det för längre tid upplåtna området uppfört egna hus, kan tvångsavlösen enligt sagda lag komma i fråga. Lagens tillämpning är m. a. o. begränsad till fall med bestämda och fullt klara förutsättningar, om vilka det i allmänhet icke kan bli diskussion. Genom att vägra tillstånd åt främmande att bygga på hans mark kan jordägaren för framtiden skydda sig mot expropriation, och genom frivillig överenskommelse med husägaren om inlösen av förefintliga främmande hus på hans grund kan han möjligen undanröja redan förefintligt expropriationshot.

Den av Kungl. Maj:t nu föreslagna lagändringen har en ofantligt mycket större räckvidd. Enligt densamma begränsas icke den sociala expropriationen till några bestämda fall med specifika förutsättningar, utan expropriation kan begäras och beviljas snart sagt när som helst och var som helst, om marken är lämplig för ändamålet och »avsevärd olägenhet» icke tillskyndas jordägaren samt det kan visas, att svårighet möter att genom frivilligt avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris. Då väl i allmänhet den expropriationssökande torde åt sig utse för sina syften lämplig mark och då begreppet »avsevärd olägenhet» ju är ganska tänjbart såsom erfarenheten från ensittarelagen visat, så torde i realiteten detta hinder för lösningsrätten bli av ringa betydelse och den avgörande förutsättningen för expropriationen bli, »om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris».

På denna punkt måste emellertid prövningen alltid bli rent subjektiv. Här uppställer sig genast frågan: Vad menas med »särskild svårighet» och med erforderlig mark för en jordsökande? Huru långt skall den genom frivilligt avtal tillgängliga jorden få ligga från jordspekulantens arbetsplats, eller huru lång förflyttning skall denne vara skyldig att tåla, för att frivilligt erbjuden

jord skall kunna för honom rubriceras såsom »erforderlig mark» eller icke möta »särskild svårighet» att anskaffa? Helt säkert komma de flesta jordsökande att göra gällande, att »erforderlig» jord för dem är jord, som de åt sig själva utsett på en plats, som passar dem och som ligger å lämpligt avstånd från deras arbetsplats och att »särskild svårighet» förefinnes om avståndet blir avsevärt. De komma med säkerhet icke att godkänna någon längre förflyttning utan komma att hårt insistera på att »erforderlig mark» skall genom expropriation anskaffas intill deras arbetsplats eller hemort. Vägra de jordförmedlande myndigheterna att bifalla sådana krav, komma ständiga klagomål att framföras och ett knottande att växa fram över att denna nya lag icke håller vad den lovar. En förflyttning till annan ort kan ju alltid med visst skäl betecknas som innebärande »särskild svårighet».

Det sagda torde vara tillräckligt för att visa, att den föreslagna sociala expropriationen lämnar rum för ett subjektivt och godtyckligt bedömande av förutsättningarna för själva expropriationsförfarandet, och det kan förutses, att egnahemsnämnderna och i all synnerhet arbetaresmåbruksnämnderna icke komma att tillämpa ensartade grunder vid lagens handhavande utan att lagtillämpningen lärers mycket skiftande. Att den slutliga prövningen förlagts hos Kungl. Maj:t lärers härutinnan knappast skänka erforderlig trygghet, enär Kungl. Maj:t i huvudsak torde bli hänvisad att följa de lokala organens utredningar och förslag.

Hos landets jordägande befolkning skulle därför den föreslagna lagändringen, därest den bleve av riksdagen godkänd, väcka en stark känsla av förstämning och otrygghet. Jordäganderättens okränkbarhet, vilken av statsmakterna hittills i stort sett erkänts, har sedan äldsta tider utgjort den bärande och fasta grunden för vår jordbruksnäring. Tryggheten vid jordens besittande har psykologiskt och moraliskt varit av allra största värde för jordbrukets utövare under de många svåra perioder, de haft att genomkämpa.

Vi kunna därför icke biträda ett förslag om lagändring, vilket, trots de bestämmelser, avseende att förhindra missbruk, som Kungl. Maj:t infört i förslaget, kommer att på ett besvärande sätt undergräva känslan av säkerhet och trygghet i jordens besittande, därest det icke med övertygande skäl kan visas, att samhälleligt väl kräver en sådan lagändring. Något sådant bevis har emellertid Kungl. Maj:t enligt vårt förmenande icke framlagt i propositionen. Den i justitiedepartementet utarbetade P. M., på vilken lagförslaget grundar sig, har varit utremitterad till av ärendet berörda myndigheter, nämligen lantmäteristyrelsen, egnahemsstyrelsen och samtliga länsstyrelser, hushållningssällskapsförvaltningsutskott och egnahemsnämnder jämte ett antal enskilda korporationer och föreningar. Samtliga dessa hava i första hand uttalat sig rörande behovet av en lagstiftning av detta slag. Man lärers utan överdrift kunna göra det sammanfattande omdömet om remissvaren, att i allra största delen av dessa klart och tydligt utsäges, att *lagändringen är obehövlig*.

Kungl. Maj:t har i propositionen refererat de få yttranden, i vilka ett till-

styrkande i en eller annan form kunnat utläsas. Granskar man emellertid berörda tillstyrkande yttranden närmare, så finner man, att tillstyrkandena ofta äro villkorliga och mycket vaga. Det mest positiva uttalandet har gjorts av statens egnahemsstyrelse. Emellertid framgår av yttrandet, vilket icke är enhälligt, att styrelsen ansett, att expropriation skulle krävas endast när det gällde att för nyodling förvärva större sammanhängande odlingsmarker, vilka nu måhända tillhöra ett flertal olika ägare. Om någon av dessa motsatte sig försäljning, kunde expropriation tänkas bliva erforderlig. Vi kunna för vår del icke finna det vara lämpligt att göra ett så kraftigt ingrepp i jordäganderätten, som här ifrågasatts, endast för att tillämpas i ett så speciellt och säkerligen även sällsynt förekommande fall som det, vilket avses av egnahemsstyrelsen. Större, sammanhängande nyodlingsföretag lära ifrågakomma huvudsakligen i nordliga Sverige. Därstädes finnes emellertid gott om odlingsjord både på kronans och bolagens mark, vilken med säkerhet frivilligt ställes till förfogande. Expropriationsbestämmelsen skulle då komma att tillämpas huvudsakligen mot bönder, som tilläventyrs ville behålla sin odlingsmark för egen del. Då bondejordbruken i Norrland ofta själva kunna behöva förstärkas genom nyodling, finna vi en expropriationsbestämmelse syftande till att just avhända bönderna deras odlingsmark vara synnerligen olämplig.

Lantmäteristyrelsen har i sitt yttrande framhållit, att frivilligt tillhandahållen jord kunde förväntas finnas att tillgå i fullt tillräcklig utsträckning för tillgodoseende av uppkommande behov. Emellertid har styrelsen det oaktat ansett, att expropriation kunde vara motiverad för de fall, då verkligt önskvärda jordupplåtelser ej kunde frivilligt åvägabringas. Lantmäteristyrelsen har sålunda i viss mån intagit samma principiella ståndpunkt som på sin tid jordkommissionen, nämligen att den sociala expropriationsrätten visserligen i allmänhet icke vore behövlig, men att den det oaktat borde finnas som tvångsmedel och ett hot, vilket genom sin blotta förefintlighet framtvingade »frivilliga» försäljningar. Vi anse för vår del ett dylikt motiv för en social expropriationslag icke bärande. Såsom här tidigare framhållits, skapar expropriationen hos landets jordägare en känsla av osäkerhet och otrygghet, vilken måste verka synnerligen besvärande. Att frammana ett sådant tillstånd genom en lagstiftning, som är avsedd att tillämpas endast i mycket sällsynta undantagsfall, bör icke ifrågakomma.

Av länsstyrelserna har endast den i Kopparbergs län tillstyrkt förslaget. Några länsstyrelser, nämligen i Hallands, Kalmar och Södermanlands län, hava betygat, att en expropriationslagstiftning ej behöves i deras län men hava dock ej framfört något direkt avstyrkande. Som något tillstyrkande kunna emellertid ej dessa vaga uttalanden ej ens med bästa vilja tolkas. Övriga länsstyrelser hava mer eller mindre skarpt avstyrkt förslaget.

Av *hushållningssällskapens förvaltningsutskott* hava samtliga, som yttrat sig, betygat lagändringens obehövligghet samt avstyrkt densamma. Enahanda utslag har remissen till *egnahemsnämnderna* givit med undantag för egnahems-

nämnden i Södermanlands län, vilken tillstyrkt förslaget, och nämnderna i Värmlands och Västernorrlands län, vilka med viss reservation tillstyrkt.

Av stort intresse är att taga del av de motiv, som legat till grund för länsstyrelsernas, förvaltningsutskottens och egnahemsnämndernas avstyrkanden. Dessa hava icke refererats i propositionen. Nämnda motiv äro dels av principiell och dels av praktisk art. I det förra hänseendet har kraftigt framhållits det betänkliga i att utan tvingande skäl göra ett så starkt ingrepp i jordägenderätten, som här föreslagits. En känsla av otrygghet, vantrevnad och minskad arbetshåg måste därigenom orsakas för den jordäggande befolkningen. Beträffande det praktiska behovet av lagändringen betygas från landets alla delar, att något sådant ej förefinnes. Rikligt med jord av alla typer och storleksgrupper utbjudes kontinuerligt såväl frivilligt som exekutivt. Priserna äro i regel mycket låga. Däremot är det ofta ont om köpare. Från Norrbottens län har exempelvis påpekats, att det icke är jord, som det är brist på, utan arbetsförtjänster. Tillgången på jord är avsevärt större än efterfrågan. Avdikade och med vägar försedda egnahemslotter ha stundom fått ligga utan köpare i 10 år, fastän de utbudits så billigt, att premielånet ibland täckt hela köpeskillingen. En expropriationslagstiftning betecknas därför som större våld än nöden kräver.

Några yttranden från länsstyrelser förtjäna närmare återgivas. Länsstyrelsen i *Göteborgs och Bohus län* anför, att det icke är klarlagt, att det behov, som den tillämnade lagstiftningen avser att tillgodose, är av den styrka, att det kan anses överväga de menliga följder, som ett sådant ingrepp komme att medföra. En expropriationslagstiftning kunde, samtidigt som den vållade osäkerhet i ägenderätten till fastighet, lätt komma att medföra oöverskådlig fara för fastighetskrediten. Om expropriationshot ständigt svävar över ägare av jordbruksfastighet, kommer säkerligen en känsla av osäkerhet och olust till obotlig skada för jordbrukets sunda utveckling att skapas hos dessa näringsidkare.

Länsstyrelsen i *Älvsborgs län* uttalar, att expropriationen ej längre synes vara ett medel för tillgodoseendet av verkliga behov utan blivit ett självändamål.

Länsstyrelsen i *Blekinge län* anför: »Att för enskilt intresses tillgodoseende tillskapa tvångsåtgärder för att kunna göra intrång på den privata ägenderätten är föga överensstämmande med god svensk rättsuppfattning. Och något behov av den föreslagna lagstiftningen synes ej heller förefinnas.»

Länsstyrelsen i *Kristianstads län* har uttalat, att ett mer allmänt intresse icke kan sägas påfordra den inskränkning i den enskildes rätt, som expropriationen innebär. För en jordägare skulle en sådan expropriationsrätt, som här föreslås, kunna medföra synnerliga olägenheter och ett betänkligt osäkerhetstillstånd. Han skulle när som helst riskera att behöva avstå delar av kanske den bästa jorden eller rent av nödgas finna sig i att mitt inne bland sina ägor få placerade andra personer tillhöriga smålotter. Jämförelsen med den s. k. ensittarlagen är haltande. Även denna lagstiftning anses av många betänklig, men den är dock betingad av en tidigare frivillig upplåtelse från jordäggarens sida. Den

garanti mot missbruk av expropriationsrätten, som skall ligga i § 110, första stycket, synes icke heller tillfyllest, då bedömandet av när särskild svårighet skall anses föreligga för frivillig överenskommelse alltid måste i viss mån grundas på vederbörandes subjektiva uppfattning.

Länsstyrelsen i Örebro län uttalar, att det teoretiskt väl kan tänkas fall, då en jordägare hindrar nödig och nyttig utveckling genom oresonlig vägran att sälja. De föreslagna lagbestämmelserna äro emellertid icke avfattade så, att deras tillämpning blir inskränkt till dylika extrema undantagsfall. Tvärtom synas de kunna möjliggöra, att en jordägare avtvingas mark som det måste anses fullt befogat, att han behåller för egen användning eller i avvaktan på avyttrande under bättre konjunkturen eller dylikt.

Av det anförda torde framgå, att hos statens myndigheter runt om i landet råder en allvarlig betänksamhet gent emot ett lagstiftningsexperiment av detta slag. Sagda myndigheter, vilka känna förhållandena på ort och ställe och det föreliggande behovet av jord, hava även så gott som enstämmigt intygat, att något behov av en expropriationslagstiftning icke förefinnes. Härtill kan läggas, att även sociala jordutredningens majoritet med stöd av infordrad statistik, svaren på en enquête samt vittnesbörd från ortsbefolkningen i vissa trakter av Norrland ansett sig kunna göra det uttalandet, att det för nu ifrågavarande ändamål finnes gott om jord till billigt pris både på kronans, bolagens och böndernas fastigheter. Sedermera har sociala jordutredningen fått ytterligare bevis på samma sak. I anledning av ett till Kungl. Maj:t ingivet förslag om styckning av vissa större egendomar till bondejordbruk lät sociala jordutredningen i pressen sprida en notis, att den mottog offerter på till salu varande egendomar. I anledning därav inkom till utredningen på få dagar en mycket betydande samling uppgifter om till salu varande jord.

Vi finna det av ovan anförda omständigheter vara till fullo bestyrkt, att något behov av en lagändring i det syfte, som i propositionen omtalas, icke förefinnes. Vid sådant förhållande finnes det icke heller någon anledning att företaga så djupt ingripande rubbningar i den enskilda äganderätten, som Kungl. Maj:t föreslagit.

Vi få av dessa anledningar hemställa,

att riksdagen ville avslå Kungl. Maj:ts i proposition nr 236 gjorda förslag om vissa ändringar i lagen den 12 maj 1917 om expropriation.

Stockholm den 30 mars 1933.

<i>Gustaf Tamm.</i>	<i>A. O. Frändén.</i>	<i>Uno Wijkström.</i>
<i>K. J. Gustafsson.</i>	<i>A. W. Rydberg.</i>	<i>David Pettersson.</i>
<i>Aug. W. Johansson.</i>	<i>Erik Anderson.</i>	<i>J. B. Johansson.</i>
<i>P. Sandström.</i>	<i>Ernst Lundell.</i>	<i>Carl Bengtsson.</i>
<i>Arvid Thelin.</i>	<i>H. Andersson.</i>	<i>Carl Lindmark.</i>
	<i>J. A. Larsson.</i>	

